

POSLIKAVA NEKDANJE KAPELE V GRADU NEGOVA

Imenitna, žal ponekod slabo ohranjena in mestoma močno poškodovana slikarija v nekdanji kapeli gradu Negova razkriva premišljen ikonografski koncept, ki izpričuje protestantsko miselnost naročnika. Glede na slogovne karakteristike in ikonografsko zasnovu jo je časovno mogoče umestiti v zadnje desetletje 16. stol., ko je bila po arhivskih virih v letih 1589–1598 lastnica gosposčine Negova Anna Trautmansdorf, poročena z Wolfom Stubenbergom. Stubenbergi pa so v 16. stol. veljali za eno izmed najpomembnejših protestantskih plemiških rodbin na Štajerskem. Celoten ikonografski koncept namreč sledi ideji t. i. postave in milosti, enemu izmed redkih izrazito protestantskih ikonografskih motivov, ki se je s pomočjo grafike, še zlasti nekaterih Luthrovih biblij, zelo hitro razširil po vsej Srednji Evropi ob koncu dvajsetih let 16. stol., ko je Lucas Cranach st. izdelal prvi dve sliki s tem naslovom. Gre za preprosto antitetično upodobitev temeljnih poglavij iz stare (obdobje postave) in nove zaveze (obdobje milosti). Preko izbranih starozaveznih in novozaveznih motivov je poudarjeno osnovno reformatorsko sporočilo o opravičenju in odrešenju samo po veri. Da je poslikava kapele gradu Negova nedvomno rojena iz luteranskega duhovnega prepričanja, priča še v poslikavo – na loku emporine odprtine – umeščena upodobitev Luthrovega heraldičnega znamenja, t. i. Luthrove rože.

grad Negova, stensko slikarstvo, protestantska verska miselnost

The important painting in the former chapel of Negova Castle, which is regrettably badly preserved or damaged in parts, reveals the considered iconographical concept which represents the Protestant mentality of the client. Considering its stylistic and iconographic features, it is possible to date it to the final decade of the 16th century, when according to archival sources the owner of the castle (between 1589 until 1598) was Anna Trautmansdorf, who was married to Wolf Stubenberg. In the 16th century the Stubenberg family was considered to be one of the most important aristocratic Protestant families in Styria. The whole iconographical concept of the painting follows the principles of the »Law and Grace«, one of the rare explicit Protestant iconographic themes, which had with help of graphics, especially in some of Luther's bibles, spread quickly round Central Europe in the last twenty years of 16th century, when Lucas Cranach senior created the first two paintings with this title. It is a simple antithetical depiction of the basic chapters of the Old (Period of Law) and New Testament (Period of Grace). The elementary Reformation message about forgiveness and redemption only through faith is underlined by selected images from the New and Old Testaments. That the painting in the chapel of Negova Castle undoubtedly arose from Lutheran religious conviction is testified by another painting – on the arch of the vault aperture where there is an illustration of the heraldic sign, the Luther rose or seal.

Negova Castle, wall painting, Protestant religious mentality

Naselje Negova se je na starih kulturnih tleh razvilo že zgodaj, prvič se z imenom »*Negoinezelo*« (Kos 1915) omenja že leta 1106. Kraj se tedaj imenuje med posestmi, ki jih je v ptujski marki mejni grof Engelbert Spanheimski podelil šentpavelskemu samostanu v Labotski dolini na Koroškem v zameno za posesti v dolini Krke na Koroškem (Pirchegger 1962: 50). Poldrugo stoletje pozneje, leta 1265, se kraj omenja z imenom »*Negowe*«, šele 1425 pa se vas omenja v neposredni zvezi z gradom (»*dorf gen. Negaw vnder dem haws daselbs*«), tega leta se kot »*vest Negaw*« prvič izrecno omenja tudi grad (Zahn 1893: 353).

V času prve omembe je bil grad verjetno že v posesti deželnega glavarja na Štajerskem, Hansa Windenskega, ki ga kot prvega znanega lastnika gosposčine srečamo pred letom 1431. Njegovi hčeri, Ana Lihteneška in Katarina Volkersdorf, sta ga leta 1431 prodali svojemu stricu Viljemu Perneškemu (Pirchegger 1962: 50s). Grad je bil svobodna posest, zaradi bližine ogrske meje pa je bila utrdba nenehno izpostavljena napadom. V vojni med cesarjem Friderikom in ogrskim kraljem Matijem Korvinom je med drugimi posestmi med Dravo in Muro za krajše obdobje prišla v ogrske roke tudi Negova (Kos 1955: 327), Ogrri so namreč trdnjavo osvojili kmalu pred letom 1488 (Pirchegger 1962: 51). Ko je leta 1490 kralj Matija umrl brez potomcev, so Habsburžani dobili svoje posesti nazaj (Kos 1955: 327), tako je leta 1492 cesar Maksimilijan gosposčino izročil prejšnjemu lastniku Jerneju Perneškemu (Mlinarič 1975: 201), vendar tokrat le kot zakupno posest. Kdaj je grad spet

Slika 1: Južna zunanjščina grajske kapele, Negova
Foto: Mateja Neža Sitar

postal svobodna last, ni znano. Viljem, poslednji Perneški, ga je leta 1532 zapustil svoji vdovi Marijani Gutenberški, ta pa je posest l. 1542 zapustila svoji sestri Katarini, soprogi Adama Trautmansdorfa. Grad je ostal v lasti rodbine Trautmansdorf, ki je imela obsežne posesti na Češkem in na današnjem avstrijskem Štajerskem,¹ vse do konca druge svetovne vojne. Družina Trautmansdorfov ni živela na negovskem gradu, temveč na sedežih svojih drugih posesti, le od časa do časa, zlasti še poleti, so posamezni člani te rodbine prihajali na svojo tukajšnjo posest. Upravne posle gosposčine je v imenu lastnikov opravljaj vsakokratni oskrbnik (Mlinarič 1975: 201).

V sklopu sicer arhitekturno zanimive celote gradu gre znotraj stenskega slikarstva posebno mesto grajski kapeli, nekdanj posvečeni sv. Ani. Kot pričata ohranjeno tridelno kamnito šilastoločno okno v njeni južni steni in kamniti talni zidec, ki jo obteka na južni strani, se je nekdanj kot samostojna stavba prislanjala k severnemu traktu, njeno južno fasado pa so šele pozneje zakrili mlajši prizidki: zahodni stanovanjski trakt in stopnišče.

Ivan Stopar (1991: 89), ki je v literaturi edini doslej opozoril na obstoj fresk v prostoru nekdanje kapele, je po Janischu (1878: 339s), ki piše o naslikanem kronogramu – »*DIC, qVo anno renoVatVM pVtas*« –, temeljito obnovo in okrasitev kapele s poslikavo postavil v leto 1621. Po njegovem mnenju naj bi kapela takrat dobila svoj današnji križnorebrasti obok v stilu retardirane gotike, ki naj bi zamenjal prvotni ravni leseni strop, hkrati pa naj bi jo tudi okrasili s poslikavo, za katero je Stopar navedel, da je še ohranjena pod beleži (1991: 89–90). Tudi drugi avtorji, ki so se ukvarjali z gosposčino Negova, pišejo o kronogramu nad vrati kapele, pri čemer ga Ivan Fras (2006: 68) prebere kot: »*DiCqVo saeCVLo renoVatVM pVtos 1775*«, Lidija Hamler (2006: 88) pa navaja kronogram »*DIC qVo saeCVLo renoVatVM pVtas*«, ki sporoča letnico 1776, ko naj bi bila po njenem mnenju kapela obnovljena. Kljub razlikam v navedbah je jasno, da gre pri vseh avtorjih za isti kronogram, ob tem pa je tako iz opisa Stoparja kakor tudi ostalih dveh avtorjev razvidno, da je evidentiral neko drugo obnovo kapele v 17. ali po navedbah slednjih dveh avtorjev celo v 18. stol. ter nam tako ne more služiti pri časovni umestitvi nastanka večjega dela poslikave v grajski kapeli.

Imenitno, žal ponekod slabo ohranjeno in mestoma močno poškodovano slikarstvo v nekdanji kapeli gradu Negova bo treba, glede na slogovne karakteristike in premišljen ikonografski koncept, ki izpričuje protestantsko miselnost naročnika, postaviti predvidoma v zadnje desetletje 16. stol. Takrat je bila po arhivskih virih v letih 1589–1598 lastnica gosposčine Negova Anna Trautmansdorf, poročena z Wolfom Stubenbergom (Slika 2),² Stubenbergi pa so v 16. stol. veljali za eno izmed

¹ Več o rodbini: Pirchegger 1955: 11, 159, 162.

² 1590: »[...] Wolgeborenen frauen frauen Anna frauen von Stubenberg aus Kapfenberg und gebornnen von Trautmanstorf zu Negau [...]«; 1594: »[...] Wolgeborenen frauen frauen Anna frauen von Stubenberg geborenen frauen von Trautmanstorf frauen aus Negau und Burgau [...]«, PAM, gosposčina Negova, št. 135 in 136.

Slika 2: Naslovna stran računske knjige iz leta 1594 (Pokrajinski arhiv Maribor, gospoščina Negova, št. 136)
Foto: Simona Menoni

najpomembnejših protestantskih plemiških rodbin na Štajerskem. V drugi polovici 16. stol. je namreč potekala velikopotezna prezidava in obnova gradu v znamenju novodobne renesančne rezidence: gradnja renesančnega arkadnega hodnika, nadstropje vzhodnega trakta in renesančna predelava gotskega severnega trakta.³ Ob temeljiti renesančni obnovi gradu so pravilno orientirano srednjeveško kapelo zaradi renesančne prezidave enonadstropnega gotskega trakta na severu, ki je na južni strani dobil elegantno pokrito arkadno stopnišče, orientirali proti zahodu. Stopnišče je vodilo do novo zazidane plemiške empore na vzhodni strani kapele – nanjo stopimo čez takrat prebito šilastoločno odprtino –, potem pa se je spustilo naprej do kapelinega srednjeveškega vhoda. Zaradi nove orientacije so v kapelini zahodni steni prebili šilastoločno okno, križnorebrasti obok, ki se razteza na dveh polah oboka, pa je skupaj z zazidanim tridelnim oknom v južni steni in ohranjenim globoko žlebljenim šilastoločnim portalom še iz poznega 14. ali verjetneje zgodnjega 15. stol.⁴

³ Natančneje o prezidavah in obnovah gradu glej Sulič Urek 2006: 127–129.

⁴ Za okvirno datacijo srednjeveških arhitekturnih elementov se zahvaljujem dr. Robertu Peskarju.

Poslikava notranjščine grajske kapele razkriva preišljen ikonografski koncept. Tik nad šilastoločnim vhodom v kapelo je v medaljonu upodobljen Kristus. Izven kartušastega okvirja medaljona sega Kristus z razprostrtima rokama, po katerih ob straneh segata dva monumentalna, v bogato vihrajočo tkanino ogrnjena angela, ki Kristusa spremljata v prostor kapele. Angela stojita na kamnitem zidcu, neke vrste balustradi, okrašeni z renesančnimi groteskami, na vsaki strani vrat pa se naslikani zid oblikuje v imitacijo renesančne školjkasto zaključene niše, v kateri sta postavljeni naslikani figuri sv. Pavla na levi in sv. Petra na desni. Slikana zgodba se, ko stopimo v prostor kapele mimo dveh velikanov cerkve, nadaljuje, pravzaprav začinja na južni steni kapele. Žal močno uničeni prizor, ki je ujet v površino zazidanega gotskega okna, prikazuje Izvirni greh (Sliki 3 in 4).

Na desni strani drevesa spoznanja, ki simetrično razpolavlja prizor na dva dela, stoji Eva z dolgimi razpuščenimi lasmi, na drugi strani drevesa sedi Adam in z desnico sega proti Evi, ki mu bržkone ponuja grešno jabolko. Trenutku slabosti sledi Izgon iz raja, kjer se s hrbtom proti gledalcu obračajoči Adam in Eva, ki v agoniji sklepa roke pred seboj, ob spoznanju svojo goloto pokrivata s plapolajočo draperijo, nad njima pa lebdi ukazujoči angel.

Slika 5: Izgon iz raja, južna stena grajske kapele (Negova, zadnje desetletje 16. stol.)
Foto: Mateja Neža Sitar

Slika 6: Kristusovo rojstvo in Vstajenje, severna stena grajske kapele (Negova, zadnje desetletje 16. stol.)

Foto: Mateja Neža Sitar

Prizori iz Stare zaveze se zaključijo na zahodni, po spremembi orientiranosti kapele torej na kapelini čelni steni, kjer je na južni strani okna upodobljen starozavezni prizor Bronaste kače. Antitetično temu prizoru je na drugi, torej severni strani okenske odprtine, upodobljeno močno poškodovano in težko berljivo Križanje. Kljub uničenosti se zraven križev, razporejenih v pokrajino, da razbrati še fragmentarno ohranjena stoječa figura na levi strani Kristusovega križa, predvsem pa mladi Janez Evangelist, ki v svojem naročju pridržuje omedlelo Marijo Magdaleno. Novozavezne prizore v slikano celoto uvaja Kristusovo rojstvo na kapelini severni steni. Prizor obvladuje centralno postavljena monumentalna Marija, ki se ozira proti detetu na plašču pred seboj. Nad otrokom (Kristusom) so zbrani angeli, ki iz razprte knjige pojejo nebeško glorio, angeli so v nebeški svetlobi zbrani tudi tik pod vrhom prizora, desna stran upodobitve pa je žal skorajda povsem uničena, razbrati je celopostavne figure, po vsej verjetnosti pastirje. Za osrednjim dogajanjem se odpira delno zidan, delno lesen hlev, za Marijinim hrbtom pa se na lesena vratca z desnico naslanja in si ob tem podpira glavo starec Jožef. Na vzhodnem polju severne stene je upodobljeno Kristusovo vstajenje, ki se pred gledalca dvigne takoj po vstopu v mistični prostor kapele. Kristus se ožarjen z nebeško svetlobo dviga nad kamnitim, v prostor diagonalno postavljenim sarkofagom, prestrašeni vojščaki ob njem pa švigajo na vse strani.

Zadnja sodba, ki zavzema emporino čelno steno, je premišljeno razdeljena na dva dela. Na čelnem delu je upodobljeno Vstajenje mrtvih z že nakazano delitvijo na pogubljene in blažene ter je skupaj z blaženimi na poti v nebeški Jeruzalem na Kristusovi desni in s prekletimi pred peklenkim žrelom na Kristusovi levi. Ob pogledu skozi polkrožno odprtino vidimo skrajno vzhodno steno empore, kjer je upodobljen še nebeški del sodbe, torej Kristus sodnik, ob njem prva priprošnjika Marija in Janez Krstnik, pod njimi pa sedeči apostoli. Plemiška družina, ki je obredu v kapeli prisostvovala sedeča na empori, je tako že na tem mestu simbolično izvoljena, torej izbrana v Kristusovo nebeško slavo.

Poslikava obočne sheme, torej dveh pol križnorebrastega oboka, korespondira z upodobitvami na stenah kapele. Nad južno steno, na kateri so razvrščeni starozavezni prizori, najdemo upodobljene starozavezne preroke, nad severno, kjer so novozavezni prizori, pa štiri evangeliste. Tik nad prizorom Bronaste kače je upodobljen Mojzes s tablami postave, vzhodno od njega sledijo preroki Izaija, Jeremija, Ezekiel in Daniel. Nad severno steno je tik nad Križanjem na oboku upodobljen prvi pridigar Janez Krstnik, ki mu proti vzhodu sledijo štirje pišoči evangelisti, Matej z angelom, Marko z levom, Luka z volom in Janez Evangelist z orlom. Ob njem po napisnem traku in križu prepoznamo še apostola Andreja, preostalih treh figur, ki krasijo skrajni vzhodni del druge obočne pole, pa žal zaradi uničenosti spodnjih delov z napisnimi trakovi ali morebitnih atributov ne moremo natančneje identifi-

Slika 8: Poslikava oboka, grajska kapela (Negova, zadnje desetletje 16. stol.)
Foto: Mateja Neža Sitar

Slika 9: Luthrova roža na loku emporine odprtine (zadnje desetletje 16. stol.)

Foto: Mateja Neža Sitar

cirati. Preostale razpoložljive dele oboka zapolnjujejo angeli, igrajoči se z draperijami, ki si jih ovijajo okrog svojih razgibanih telesc. Tik nad oknom zahodne zaključne stene se dviga ožarjen golob sv. Duha, nad njim Bog oče, ki pred svojim razgrnjenim plaščem – pri tem mu pomagajo angeli – pridržuje križanega Kristusa ter z golobom sv. Duha tvori sv. Trojico.

Celoten ikonografski koncept sledi ideji t. i. postave in milosti, enemu izmed redkih izrazito protestantskih ikonografskih motivov, ki se je s pomočjo grafike, še zlasti nekaterih Luthrovih biblij, zelo hitro razširil po vsej Srednji Evropi ob koncu dvajsetih let 16. stol., ko je Lucas Cranach st. izdelal prvi dve sliki s tem naslovom. Gre za preprosto antitetično upodobitev temeljnih poglavij iz Stare (obdobje postave) in Nove zaveze (obdobje milosti). Preko izbranih starozaveznih in novozaveznih motivov je poudarjeno osnovno reformatorsko sporočilo o opravičenju in odrešenju samo po veri. Da je poslikava kapele gradu Negova nedvomno rojena iz luteranskega duhovnega prepričanja, priča še v poslikavo – na loku emporine odprtine – umeščena upodobitev Luthrovega heraldičnega znamenja, t. i. Luthrove rože.

Poslikava je nedvomno nastala pod rokami dveh slikarjev, kvalitetnejšega, ki je poslikal večji del kapele, in manj kvalitetnega, manieristično naravnane slikarja, ki je poskrbel za poslikavo slikarskega dela nad vratno odprtino ter Zadnjo sodbo na plemiški empori. Kljub temu da se oba dela vsebinsko dopolnjujeta, pa se glede na slogovne primerjave kaže, da je delo slabše izurjenega slikarja nastalo nekaj desetletij kasneje, čemur bi morebiti ustrezala letnica 1621, ki jo je domnevno razkrival v literaturi omenjen kronogram nad vrati. Slogovna analiza preostalega dela poslikave, ki jo je izvedel neprimerljivo kvalitetnejši slikar, kaže njegovo natančno poznavanje italijanske visoke renesanse, saj nekatere figure kažejo naslonitev na

vzore njenih najvidnejših protagonistov, kot sta Raffael (Marijino obličje) in Michelangelo (evangelisti in preroki). Kot je glede na dobro ohranjene računske knjige gosposčine Negova za obdobje od 1607 do 1617 ugotovil Jože Mlinarič (1975: 217), so kot pri drugih gradovih tedanje dobe na Štajerskem bili tudi pri prezidavah negovskega gradu močno zastopani Italijani, zlasti člani graškega zidarskega ceha (Curk 1965: 37; Pahor 2006: 38–40 in 42–46). Med zidarskimi mojstri so bili močno prisotni tudi mojstri iz Radgone, prav tako italijanskega rodu, tudi kamnoseška dela so v glavnem vodili Italijani (Mlinarič 1975: 217). Glede na podatke iz prve tretjine 17. stol. je tudi pri prezidavah gradu v drugi polovici 16. stol. mogoče računati na vidnejši delež italijanskih gradbenikov, glede na slogovno analizo poslikave negovske kapele pa obstaja možnost, da je imel tudi njen slikar italijanske korenine ali pa se je, kar je verjetneje, šolal v Italiji. Natančni podatki o tem, kdaj sta potekali prezidava kapele in njena okrasitev s poslikavo ter kdo je njen avtor, brez dvoma skrivajo računske knjige gosposčine Negova, ki jih bo v prihodnosti treba bolje raziskati tudi za drugo polovico 16. stol. Omeniti velja še znan podatek, da se med pleskarji in slikarji v zgodnjem 17. stol. omenjata Hans Wolf Wechinger, ki je za slikavo dveh grbov Trautmansdorfov in ostala slikarska dela na gradu leta 1612 prejel 22 goldinarjev, ter Baltazar Merhardt iz Gradca, ki je slikal v Freudenau (ko je umrl, je njegovo delo nadaljeval mojster Bernard iz Radgone) (Mlinarič 1975: 217); če bi se v prihodnosti morebiti izkazalo, da je poslikavo kapele treba povezati z v virih omenjenimi imeni.

Literatura

- CURK, Jože, 1965: Delež italijanskih gradbenikov na Štajerskem v 16. in 17. stoletju. *Zbornik za umetnostno zgodovino* VII. 37–72.
- FRAS, Ivan, 2006: Zanimivosti iz Negove v času Trautmansdorfov. Ivan Rihtarič (ur.): *Negova skozi čas: zbornik*. Negova: Občina Gornja Radgona. 65–82.
- HAMLER, Lidija, 2006: Negovska župnija. Ivan Rihtarič (ur.): *Negova skozi čas: zbornik*. Negova: Občina Gornja Radgona. 83–97.
- JANISCH, Josef Andreas, 1878: *Topographisch-statistisches Lexikon von Steiermark mit historischen Notizen und Anmerkungen* II. Graz.
- KOS, France, 1915: *Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku* IV. Ljubljana: Kato-liška tiskarna.
- KOS, Milko, 1955: *Zgodovina Slovencev v srednjem veku*. Ljubljana: Slovenska matica.
- MLINARIČ, Jože, 1975: Gosposčina Negova na začetku 17. stoletja. *Ptujski zbornik* IV. Maribor: Založba Obzorja. 201–221.
- PAHOR, Daša 2006: *Tradicija gotike v arhitekturi 16. in 17. stoletja na Slovenskem*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- PIRCHEGGER, Hans, 1955: *Landesfürst und Adel in Steiermark während des Mittelalters* II. Graz: Selbstverlag der Landeskommission.
- PIRCHEGGER, Hans, 1962: *Die Untersteiermark in der geschichte ihrer Herrschaften und Gülden, Städte und Märkte*. München: R. Oldenbourg.

STOPAR, Ivan, 1991: *Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji II. Med Prekmurjem in porečjem Dravinje*. Ljubljana: Park, Znanstveni tisk; Filozofska fakulteta.

SULIČ UREK, Neva, 2006: Grad Negova. Nataša Gorenc (ur.): *Gradovi, utrdbe in mestna obzidja: vodnik po spomenikih*. Ljubljana: Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije. 127–129.

ZAHN, Josef Andreas, 1893: *Ortsnamenbuch der Steiermark im Mittelalter*. Wien.